

СВІТОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА І УКРАЇНА

У статті аналізуються передумови глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., її вплив на Україну. Відзначено, що криза в Україні поглиблюється нестабільністю й конфліктністю політичного життя, помилками й непрофесійністю владних структур, відсутністю державної програми ліквідації негативних наслідків кризи. Наводяться різні варіанти антикризових заходів.

Ключові слова: Україна, світова фінансово-економічна криза, нестабільність, конфліктність, політичне життя, непрофесійність, владні структури, державна програма, негативні наслідки, антикризові заходи.

В статье анализируются предпосылки финансово-экономического кризиса 2008-2009 гг., его влияние на Украину. Отмечено, что кризис в Украине углубляется нестабильностью и конфликтностью политической жизни, ошибками и непрофессионализмом властных структур, отсутствием государственной программы ликвидации негативных последствий кризиса. Приводятся различные варианты антикризисных мероприятий (кризисных).

Ключевые слова: Украина, мировой финансово-экономический кризис, нестабильность, конфликтность, политическая жизнь, непрофессионализм, властные структуры, государственная программа, негативные последствия, антикризисные мероприятия.

In the article preconditions of financial and economic crisis of 2008-2009, his influence on Ukraine are analyzed. It is marked, that crisis in Ukraine goes deep instability and a conflictness of a political life, mistakes and no professionalism of power structures, absence of the state program of liquidation of negative consequences of crisis. Various variants of anti-recessionary actions are resulted.

Key words: Ukraine, global financial and economic crisis, instability, a conflictness, a political life, nonprofessionalism, power structures, the state program, negative consequences, anti-recessionary actions.

Світ переживає сьогодні драматичну подію – глобальну фінансово-економічну кризу, яка охопила в тій чи іншій мірі всі країни, зокрема Україну. Національні економіки поринають у рецесію, скорочується виробництво, росте безробіття, знижується рівень життя. Так, на сьогодні рівень безробіття в США сягає 45 %, обсяг виробництва в Америці досяг найнижчого рівня за останні 28 років. Дефіцит американського бюджету в 2009 р. планується в обсязі 1, 2 трл доларів [1]. Світ змушений платити високу ціну за надію на можливість безкризового розвитку в сучасних умовах. Особливо в тяжкому становищі опинилася Україна, де економічна криза поглибилась політичною – боротьбою правлячих кіл за владу.

Криза викликала активну реакцію з боку вчених – економістів, істориків, політологів, у засобах масової інформації, в політичних колах.

З'явилися численні статті у періодичній пресі як поміркованого, так і лівого спрямування [2], в яких містилися рецепти її подолання. Так, 1 грудня 2008 року, в Дипломатичній академії при МЗС України Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій спільно з Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ в Україні, Дипломатичною академією України, Українським національним комітетом Міжнародної торговельної палати та Аналітично-дорадчим центром Блакитної стрічки ПРООН було проведено круглий стіл «Як подолати вплив міжнародної фінансової кризи: пошуки адекватної економічної політики». На засіданні круглого столу виступили із вступним словом Роберт Кірхнер, представник Німецької консультативної групи з економічних реформ в Україні, Марчін Свенцицькі, директор Аналітично-дорадчого центру

Блакитної стрічки, та Володимир Щелкунов, президент Українського національного комітету Міжнародної торговельної палати [3]. Власне бачення суті кризи та шляхів її подолання висловив лідер комуністів П.М. Симоненко.

У чому ж полягали витoki кризи? Економічні кризи в ринковій системі господарювання мають перманентний характер, це її неминучий супутник, у тому числі й нинішній фазі побудови глобального фінансового капіталізму. Витoki кризи слід шукати у 80-х рр. ХХ ст., коли глобалізація і конкуренція створили таку ситуацію, при якій можливості країн досягти на індивідуальній основі швидкого економічного та соціального зростання різко зменшилися. Останні два десятиліття ХХ ст. характеризуються суттєвим розширенням фінансових ринків у країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. Стрімко розвивався ринок цінних паперів: за останні 15 років торгівля акціями на біржах збільшилася майже у 80 разів [4]. Інтернаціоналізація ринку капіталу дозволила інвесторам вкладати вільні гроші як в національні, так і іноземні цінні папери. Цьому процесу сприяли удосконалення національного законодавства, встановлення єдиних стандартів діяльності операторів ринку, уніфікація фінансових інструментів. Тоді ліберальні теоретики заявили про новий феноменальний підхід до організації економіки, що дозволить тривалий період часу розвиватися без потрясінь. Наріжним каменем цієї економічної філософії стало максимальне вивільнення фінансових потоків, глобалізація фінансових ринків і обмеження регулюючої функції національної держави.

На зміну кейнсіанству – з економічно сильною державою (з елементами соціальної складової) – прийшла доктрина ринкового фундаменталізму, що одержала розвиток і закріплення в рамках т. зв. Вашингтонського консенсусу (1989 р.). У загальному виді принципи цього ліберального маніфесту такі: кардинальне скорочення економічної активності держави, відмова від субсидій і прямого регулювання ринків, широка приватизація, лібералізація торгівлі й валютного курсу, гарантії рівності можливостей для національного й іноземного капіталів.

У практичній площині в середині 70-х рр. остаточно був завершений перехід від золотого стандарту й Бреттон-вудської валютної системи до моделі «вільних взаємні конвертації» (Ямайська система 1973-1976 рр.). Була фактично узаконена роль ФРС як емісійного центра світу, що може практично за своїм розсудом вкидати в обіг нову грошову масу. Був створений Міжнародний валютний ринок (FOREX) і утворена Велика сімка. Вплив світових фінансових інститутів (МВФ, МБРР) істотно підсилювався.

Тримачами нового «світопорядку» фактично ставали держави G7. Вони виступали політичними, економічними й військовими гарантами непорушності складної системи. Одночасно

(разом із МВФ і іншими світовими фінансовими інститутами) ці держави перетворилися й в основних провайдерів неоліберальних доктрин, розширюючи межі для фінансової глобалізації. Іншим країнам і народам у світі глобального фінансового капіталу приділялася лише роль ресурсу системи (сировинного, робочої сили, згодом – і споживчого), а також – площадки для фінансових спекуляцій і економічних афер. Так називані «периферійні економіки» вбудовувалися в нову систему як одержувачі кредитних коштів і одночасно – основного ресурсного донора. Діючи в рамках нав'язаних канонів неоліберального Вашингтонського консенсусу, вони ставали «буфером» від можливих економічних криз і відстійником для надлишкової маси доларів. Це фактично означало, що, проводячи за вказівкою неолібералів тверду монетарну політику усередині країни й обмежуючи пропозицію національних валют, владні кола країн, що розвиваються, вивільняли «життєвий простір» для долара.

Корпоративні суб'єкти, банківський сектор і уряди країн третього світу, що мали потребу в додаткових коштах для розвитку, змушені були шукати їх не усередині країни, а звертатися до світових (американських, європейських) фінансових інститутів. У той же час для підтримки стабільності національної валюти центробанкам доводилося формувати валютні резерви, заморожуючи на своїх рахунках мільярди «порожніх» американських доларів.

Реальний сектор економіки також сформувався з істотними диспропорціями. У боротьбі за конкурентноздатність у рамках галузі компанії країн, що розвиваються, довгий час намагалися стримувати ріст ціни на свої експортні товари й обмежувати доходи трудящих. Таким чином, в економіках, що розвиваються, життєздатність виробництв початку забезпечуватися винятково за рахунок над експлуатації природних ресурсів і праці найманих робітників.

У результаті в глобальному масштабі сформувалися нові «ножиці цін». Сировина, продукція низького переділу, продукція АПК і легкої промисловості, традиційно складову левину частку експорту з периферії, почали критично відставати в ціні від продукції країн Заходу, де відбувалися серйозні структурні зміни в економіці. На передній план беззастережно вийшов сектор фінансів і послуг, що приносив величезні доходи. Це дозволяло західним країнам підтримувати паритет і навіть нарощувати споживання.

Під впливом фінансового капіталу життя всього світу почало динамічно мінятися. Фінансова глобалізація перетворила виробничий сектор і суспільство в заручників спекулятивного фінансового капіталу. Суспільство поступово перетворювалося з колективу індивідуумів у масу споживачів. «Життя в кредит, отриманий від банку» стало нормою для населення практично всіх розвинених і хоч і в меншій мірі урбанізованих територій країн, що розвиваються.

Замість принципів соціальної справедливості, гідної винагороди за працю в «новому світі» на п'єдестал був зведений споживчий стандарт.

У суспільно-політичних відносинах глобальний фінансовий капітал здійснив зміну представницької демократії на повсюдне введення режиму «керованої демократії» у країнах, що розвиваються. Суттю нової системи в третьому світі стала фактична узурпація влади декількома олігархічними групами, населення було відсторонено від прийняття важливих державних рішень і формування державного курсу. Всі демократичні процедури в країнах, експлуатованих фінансовою олігархією (вибори, референдуми), були вихолощені.

Якісно нова глобальна система фінансово-економічних політичних і суспільних відносин прийшла на зміну промислово-індустріальному капіталізму – наступила епоха глобального фінансового капіталу.

Спочатку здавалося, що нова система, у якій позичковий відсоток зведений в абсолют, дійсно стійка, а кризи, які одна за одною трясли країни, що розвиваються, – усього лише плід безтурботності національних урядів. Однак згодом ставало усе більше очевидним, що банки з механізму підтримки виробника перетворилися в інструмент збагачення олігархів. Саме банки стали основною ланкою в трастових і фінансових пірамідах. Банківський капітал відмовився фінансувати довгострокові проекти, що мають державне значення, інвестувати інноваційний науково-технічний розвиток.

Гальмування науково-технічного прогресу в масштабах усього світу й уповільнення впровадження якісно нових технологічних досягнень створили загрозу виснаження всіх відомих природних ресурсів. Причому це стосувалося не тільки вуглеводневої й мінеральної сировини, але й таких ресурсів, як прісна вода й родючий ґрунт. Саме непродуктивність фінансового капіталу, його прагнення до максимізації прибутків винятково за рахунок «позичкового відсотка» і породжена їм надексплуатація визначили колапс системи.

Передумови для першої повномасштабної кризи неоліберальної економіки з'явилися вже наприкінці вісімдесятих. Стимулювання споживчого бума в країнах себе практично вичерпало. У провідних західних економіках (наприклад, у Японії) з'явилися ознаки системного спаду, реальністю стала загроза тотальних банкрутств учасників системи. Однак розпад Радянської держави й світової соціалістичної системи майже на два десятиліття відстрочив черговий виток кризи.

Фінансова олігархія одержала величезні простори для освоєння: у перспективі – мільйони потенційних кредиторів, у найближчому часі – нові ринки збуту своєї продукції, уже зараз – джерела сировини й висококваліфікований кадровий потенціал. Після руйнування Радянського Союзу для фінансового капіталу наступило «золоте століття». У більшості пострадянських країн до влади прийшли режими, що ставлять своїм

головним завданням інтегрування в систему глобального фінансового капіталізму. Громадяни цих країн стали потенційними жертвами кредитно-фінансових пірамід. Фактично так називані національні еліти, у тому числі й в Україні, кинули на вітар особистого збагачення інтереси своїх країн і народів. У результаті вже на початку ХХІ століття світова економіка перетворилося у величезний міхур, що утворився за рахунок стрімкої емісії долара й залучення всі нових і нових країн і співтовариств у ланцюжок «кредитування – виробництво – кредитування – споживання». У країнах, що розвиваються, зокрема в Україні останнього років, активно кредитувалося не стільки виробництво, скільки імпорт готових товарів широкого вжитку. Кредити, які стали майже загальнодоступними, йшли в основному не в реальну економіку, а в сектор поточного споживання – покупку нерухомості, автомашин тощо.

Фінансова піраміда досягла свого піка. Ємність світового ринку фінансів роздулася на сотні трильйонів доларів. Розплатою стала глобальна інфляція. Ціни на природні ресурси, сільгосппродукцію з галопуючою швидкістю стрибнули нагору. Стало очевидно, що ріст цін (навіть при лояльних умовах кредитування) неминуче приведе до скорочення споживання, стагнації виробництва. При цьому ріст вартості природних ресурсів стримувався за рахунок не тільки економічного, але й відкритого силового тиску на уряди країн, що розвиваються. Фінансове лобі постійно спонукувало Білий дім до агресивних зовнішньополітичних дій аж до явного й неприкритого військового вторгнення в Ірак і підготовки аналогічного сценарію для Ірану. Правда, агресія проти Іраку привела до зворотного результату – росту цін на енергоносії, що досяг піка влітку 2008 року.

Вашингтон намагався всіяко послабити зростаючий вплив країн, що розвиваються. Для цього в хід йшли апробовані політтехнології – кольорові революції, підтримка націоналістичних режимів і стимулювання внутрішнього сепаратизму. Уряд Буша-молодшого взяв курс на відродження протистояння між Заходом і іншим світом. Розміщаючи по усьому світі елементи систем ПРО, США порушують баланс і розхитують світову систему безпеки. Присутність американських військ в Іраку й Афганістані підтримує тліюче вогнище конфлікту на Близькому Сході. Дестабілізувала обстановку на Євразійському континенті й російсько-грузинська війна у серпні 2008 р.

Стало гранично ясно, що стримати маховик кризи вже не вдасться. З літа 2007 р. фондові ринки втратили більше 30 трлн. дол., а банки списали збитки майже на трильйон. Фінансові системи багатьох країн виявилися на грані колапсу. Лихоманять курси долара, євро й інших світових і національних валют.

Криза вже перекинулася на реальні сектори національних економік. Почалася стагнація виробництва,

росте безробіття. Міжнародна організація праці (МОП) обнародувала вкрай тривожний прогноз – до кінця 2009 року безробіття у світі збільшиться на 20 мільйонів чоловік і складе 210 мільйонів – це максимальний рівень за всю історію [5]. Серед галузей, по яких у першу чергу вдарила фінансова криза, – металургія, хімія, машинобудування, будівництво, автопром, туризм, сфера послуг, нерухомість. А безробіття й безгріштя породжують убогість, хвороби й епідемії, дитячу безпритульність і ріст злочинності.

Уряди країн «золотого мільярда» визнають необхідність підвищення ролі держави в економіці, але головні зусилля направляють на те, щоб урятувати фінансовий капітал. Трильйони доларів платників податків ідуть на поповнення капіталів банків, викуп «поганих» боргових зобов'язань, роздачу різноманітним кредитним установам нових «дешевих» кредитів. Саміт країн «двадцятки» (1-2 квітня 2009 р.) ухвалив виділити 1,1 трл. доларів на боротьбу з кризою [6]. Але світова криза тільки розвертається. Народом планети ще має бути повною мірою випробувати всю глибину й вагу його наслідків.

З чим Україна прийшла до кризи? В Україні говорять про кризу часто й багато. Експерти, політологи, економісти, політики щосили обговорюють вплив світових проблем на українську економіку. Спочатку були сподівання, що криза обмине Україну стороною, як про це говорила прем'єр-міністр Ю. Тимошенко. Нині кризу визнають абсолютно всі, розходження є тільки в строках її закінчення. Криза боляче вдарила по економіці й добробуту населення України. Коротко розглянемо її витоки.

У середині дев'яностих найбільш популярними міркуваннями лібералів і «приватизаторів» були тези про неефективність держави як власника. Уважалося, що як тільки виробничі активи перейдуть у руки приватного капіталу, економіка запрацює. У результаті так званих ліберальних реформ 90 % всіх виробничих активів перейшло під контроль 2-3 % «нових українців». Однак ефект відбудовного росту української промисловості в 2000-2004 р., поспішно записаний у заслугу новим «ефективним власникам», швидко зійшов нанівець.

Україна де-факто перестала бути високорозвинутою індустріальною державою. За станом на початок 2008 року зношування основних виробничих фондів, машин і механізмів становить 60-80 %. При цьому в гірничо-металургійному комплексі (ГМК) загальне зношування основних фондів, за повідомленням інтернет-видання «Металургія України» (з посиланням на Укррудпром), досягає 65 %. Із семи тисяч одиниць основного стаціонарного встаткування галузі дві третини відробили свій строк експлуатації й вимагають негайної заміни. Нові власники брати Чуркіни фактично поховали найбільше підприємство суднобудівельної галузі України – Чорноморський суднобудівельний завод у Миколаєві. Таких прикладів можна навести сотні.

Після приходу нового власника економіка України виявилася зорієнтована в основному на випуск дешевої сировинної продукції. Ринки збуту не вдалося диверсифікувати, новий власник відмовився від модернізації виробничої бази й скорочення енергоспоживання. Різко знизився обсяг замовлень на випуск конкурентноздатної авіаційної й космічної техніки, кораблебудування, машинобудування, на прогресивні цифрові, інформаційні, інноваційні й високоточні технології, наукові дослідження. Про цьому красномовно свідчить структура експорту. За даними Держкомстату, з 1995 р. по січень – червень 2008-го частка наукомістких галузей у структурі українського товарного експорту неухильно знижувалася. На сайті Держкомстату приводяться такі обтяжуючі дані: катастрофічно скоротилася частка машинобудування й приладобудування. Якщо в 1995 р. вона становила 19 % (1999 – 12 % 2005 – 13,12 %), то в 2008 р. ледь досягла 9,4 %. Кризові процеси не обійшли й сільське господарство. Протягом останніх 10-15 років рентабельність вітчизняного сільгоспвиробництва стрімко скорочувалося – з 40 % (на початку 90-х) до 14,4 % в 2007 р. – за даними Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ). Іде стрімка деградація головного багатства України – родючих земель. Відповідно до розрахунків учених, щорічні втрати ґрунту в Україні становлять 600 млн тонн, у тому числі гумусу – до 20 млн тонн.

Нищівний удар по конкурентноздатності національної економіки нанесла непродумана зовнішня політика. Україна випала із системи поділу праці на пострадянському просторі, але не змогла знайти свою нішу в інших системах. У результаті промислове й науково-технічне співробітництво із країнами СНД (у першу чергу з Росією) було згорнуто, і високотехнологічна продукція українських підприємств не знайшла свого місця на ринках Європи або США. Вкрай негативно впливає на економіку України втрата її міжнародного іміджу, перетворення її з суб'єкта на об'єкт міжнародних відносин. У своїх обережних оцінках відомий вчений-міжнародник В.А. Манжолла зазначає, що вже найближчими роками Україна зіштовхнеться з низькою готовністю інших держав сприяти захисту її національних інтересів, за винятком ситуацій, коли Україна як об'єкт є частиною життєвих інтересів третіх держав, кризою сподівань на західні інститути як імператив української зовнішньої політики. Україна може опинитися за межами ЦСЄ та регіону ЄС, що приведе до обмеженого формату співпраці з відповідними інститутами. Зменшиться роль США і ЄС у Чорноморсько-Балтійському просторі й збільшиться роль Росії та Туреччини. Зросте ймовірність прямих домовленостей між США і РФ щодо України в обхід українських політиків. Консервування значного відставання темпів внутрішньої «європейської» трансформації може поховати її здатність

реалізувати її євроінтеграційний курс та надовго залишити її в тіні російського центру тяжіння [7].

Втрапивши коопераційні зв'язки, стрімко деградувала національна наука. Вступ України у СОТ не тільки не відкрив шлях нашим товарам на світовий ринок, але й привело до того, що внутрішній ринок виявився монополізований закордонними корпораціями й практично втрачений для вітчизняних виробників. За якихось півроку після вступу у СОТ Україна понесла збитків на 8 млрд грн. Не дивно, що Україна щорічно губить місця у світових рейтингах конкурентноздатності. У 2008 р. в рейтингу всесвітньої конкурентноздатності Міжнародного інституту розвитку менеджменту Україна опустилася з 46-го на 54-і місце (всього у рейтингу було 55 держав).

Руйнування високотехнологічних виробництв привело до стрімкої деградації соціального капіталу. Десятки тисяч висококваліфікованих робітників, інженерів, наукових співробітників, втрапивши роботу й кошти до існування, змушені були поповнити армію трудових мігрантів у Європі, США, Росії. Усього, за різними оцінками, за межами України трудяться від 5 до 7 млн наших громадян у віці 20-49 років, це 10-15 % усього населення країни, або третина працездатного.

Разумим змінам піддалася національна банківська система України, яка перетворилася у величезний «фінансовий міхур», накачаний іноземними кредиторами. Вона була повністю перебудована під прийом «донорських» коштів, а за цим процесом з дивним умиротворенням спостерігав головний фінансовий регулятор країни – Нацбанк. За прикладом західних «колег по цеху» українські фінансисти сконцентрувалися на іпотеці й кредитному роздробі, не приділяючи належну увагу виробничому сектору. Прихід іноземного капіталу в українські банки тільки погіршив ситуацію. Закордонні гравці прагнули швидше покрити всі інвестиційні витрати.

У погоні за відсотком позички українські банкири при потуранні влади за рахунок зовнішніх позик вибудували гігантську фінансову піраміду. Сьогодні в неї виявилися утягненими мільйони наших співвітчизників, а фінансова система перетворилася в заручника іноземного спекулятивного капіталу. Зовнішній борг, основну частину якого становлять позики приватних фірм за рубежом, на 01.07.2008 р. перетнув оцінку в 100 млрд дол і склав більше 60 % номінального ВВП. Влада й сама була не проти поспекулювати на фінансовому ринку, спочатку обрушивши долар до 4,6 грн, а потім створивши умови для стрімкої девальвації національної валюти. Значну частину грошових надходжень комерційних банків становили депозити юридичних і фізичних осіб, відтік яких становив понад 60 млрд гривень і десятки млрд в іноземній валюті, що поставило на коліна близько десятка до цього досить успішних банків.

Ще більш руйнівні процеси відбувалися в соціальній сфері. Розрив між багатими й бідними

українцями перетворився в прірву. Різниця в доходах між 10 % найбільше багатих і 10 % найбільш бідних злетіла від 4,5 до 50 разів, тобто більш ніж в 10 разів, що як мінімум в 10-15 разів вище, ніж в економічно розвинених державах. Рівень експлуатації праці в національній економіці найвищий у Європі, а рівень його оплати – найнижчий. Якщо в 1990 р. частка оплати праці у ВВП України становила 59 %, то до 2008 р. вона скоротилася майже вдвічі – до 32,6 %. Частка зарплат і соціальних витрат у структурі собівартості продукції, виробленої в Україні, тільки-но дотягає до 8 %. Для порівняння: у США і Європі ця цифра в 6-8 разів вище (50-60 %).

Держава не виконує навіть мізерні соціальні зобов'язання. Соціальна інфраструктура України стрімко деградує (система державної освіти й охорони здоров'я, житлово-комунальне господарство). Законірно, що за показником індексу людського розвитку Україна в 2007 р. зайняла 76-і місце серед 177 країн світу. За цим показником істотно відстає від всіх країн Євросоюзу, у тому числі від найближчих своїх сусідів: Угорщини (36-і місце), Польщі (37-і місце), Словаччини (42-і місце), Болгарії (53-і місце) і Румунії (60-і місце), а також від Росії (67-і місце) і Білорусі (64-і місце).

Галопуючими темпами росте інфляція. У січні – жовтні 2008 р. базова інфляція досягла 17,1 %, тоді як у цілому споживчі ціни зросли на 18 %. На 2009 рік прогноз також невтішний: 14,7 % (МВФ), 14 % (секретаріат президента), більше 30 % (прогнози незалежних експертів).

Стрімко росте безробіття. Тільки за офіційними даними, за станом на 20 березня 2009 р. у центрі зайнятості зареєстровано 892,1 тис. безробітних громадян [8], у порівнянні з показником на 1 листопада 2008 р. їхня кількість збільшилася на 278,1 тис. Надалі ситуація буде тільки збільшуватися: 7,7 %, або близько 2 млн чоловік (прогноз Мінпраці), до 8 % (Держслужба зайнятості). У реальності, з урахуванням повернення гастарбайтерів із зарубіжжя, безробіття може досягти 5-6 млн чоловік з 22 млн працездатного населення.

Масштабна криза охопила реальний сектор української економіки. У жовтні 2008 р. промислове виробництво скоротилося на 19,8 % у порівнянні з жовтнем 2007-го. На грані зупинки балансує гірничо-металургійна промисловість, в якій трудяться 500 тис. чоловік. Зупинені 17 з 36 домен. Криза охопила хімічну, будівельну та інші галузі. Тільки аграрна економіка дала зростання у 2008 р. на 0,4 %. Росте заборгованість по зарплаті, що зафіксовано у всіх регіонах країни. За станом на 1 жовтня 2008 р. загальна заборгованість склала 849,4 млн грн, на сьогодні вона становить 2,5 млрд.

Заглиблюється криза фінансової й банківської систем. Іноземний капітал біжить із українського фінансового ринку. Національна валюта валиться разом із заощадженнями українських громадян, яким, до речі, саме уряд у нинішньому році

рекомендувало довіряти гривні. Девальвація гривні на сьогодні становить 42 %. Втрачено довіру до банків. За даними Нацбанку, на депозитних рахунках вітчизняних банків перебуває близько 330,9 млрд грн фізичних осіб, кредитування юридичних осіб становить 264,2 млрд грн. На початок жовтня у Фонді гарантування внесків було акумульовано близько 1,7 млрд грн. З яких коштів будуть здійснюватися виплати у випадку банкрутства банків – невідомо. Одержаний транш від МВФ в розмірі 4,2 млрд доларів аж ніяк не поліпшив фінансове становище країни.

Які ж реальні можливості хоча б мінімізації негативних наслідків глобальної кризи? Побудований на пропозиціях МВФ антикризовий президентсько-кабмінівський законопроект – це новий етап шокової терапії. Його основні вимоги: створення Стабілізаційного фонду за рахунок прискореної приватизації підприємств і розпродажу землі; різке скорочення всіх соціальних програм, у тім чисте заморожування мінімальної зарплати й мінімальної пенсії; підвищення цін на природний газ для населення; введення вільних тарифів по оплаті житлово-комунальних послуг, гарантування державою повернення комерційними банками кредитів і відсотків закордонним структурам.

Учасники «Круглого столу» в Дипломатичній академії МЗС, проаналізувавши досвід інших країн у боротьбі з глобальною кризою, висунули пропозиції провести такі заходи:

- часткову націоналізацію комерційних банків з одночасним посиленням державного контролю за їхньою діяльністю;
- комплексну допомогу малому та середньому бізнесу;
- підтримку освітніх програм професійної підготовки молоді та розширення програм перепідготовки некваліфікованих і старших за віком працівників;
- зобов'язання банків, яким була надана державна допомога, у пріоритетному порядку кредитувати стратегічні (експортоорієнтовані) галузі економіки;
- здійснення контролю за цінами на споживчі товари та послуги;
- контроль валютних операцій банків з метою детального відстеження впливу капіталів;
- розвиток національного (внутрішнього) ринку, визнання продукції вітчизняних виробників пріоритетною при здійсненні державних закупівель;
- державну підтримку експортерів, сприяння реалізації інноваційних проектів і проектів з розвитку енергозберігаючих технологій;
- фінансування програм розвитку інфраструктури та реалізація масштабних інфраструктурних проектів (будівництво автомагістралей, реформування енергетичної та транспортної сфери, модернізація базових галузей промисловості);
- ліквідація або суттєве обмеження податкових пільг; скорочення державних видатків та перенаправлення соціальних витрат на капітальні інвестиції тощо [9].

Рекомендації комуністів зводяться до наступного:

У політичній сфері: сформувати в Україні ефективну й відповідальну систему представницької демократії. Негайне проведення конституційної реформи й завершення переходу до парламентської форми правління. Пост президента повинен бути скасований.

У сфері економіки й соцзабезпечення громадян: посилення ролі держави. Перейти до прямого кредитування Нацбанком стратегічних підприємств – атомних електростанцій, підприємств металургійної, нафтохімічної й вугільної промисловості. Здійснити націоналізацію нафтових і газових родовищ, а також підприємств енергетики. Увести державну монополію на вивіз зерна за межі України. Одночасно необхідно забезпечити державне замовлення на 50 % валовій продукції сільського господарства. Відновити тютюнову й спиртову монополію держави. Разом з тим необхідно встановити прогресивний податок на розкіш придбання дорогих предметів. Перейти до системи індикативного планування й регулювання. Першочергове завдання держави в період кризи – відновити контроль над цінами на основні продовольчі товари, предмети першої необхідності, ліки, сформувати єдину тарифну сітку на житлово-комунальні й транспортні послуги.

У зовнішньоекономічній сфері: співробітництво з Росією, негайно приступитися до завершального етапу переговорів про входження України в Єдиний економічний простір з Росією, Беларуссю й Казахстаном. Негайний перегляд всіх умов, на яких Україна вступала у СОТ. Обмежити імпорт споживчих товарів, крім так названої критичної продукції, яка у нас не виробляється [10].

Уряд України на сьогодні не має власної антикризової програми. Вона б мала акумулювати все, що зробили в цьому плані політичні партії та організації, науковці.

Отже, сьогодні спостерігаються дві протилежні тенденції: 1) з одного боку, світова фінансова криза яскраво продемонструвала, що світ став ще більш глобальним, ніж під час попередньої світової фінансової кризи, національні економіки більш взаємозалежні – без узгоджених дій та спільного реформування світової фінансової системи в короткостроковій перспективі подолати світову фінансову кризу не вдасться; 2) з іншого боку, сформувалась тенденція «регіоналізації»: окремі країни намагаються зосередитися виключно на вирішенні внутрішніх проблем, посилюється регіональне співробітництво. За умов кризи значно посилюється втручання держави в економіку, що, з одного боку, дає державі кардинально переглянути та відкоригувати свою економічну політику, з іншого – підриває основи ринкової економіки.

В умовах кризи в особливому становищі знаходиться Україна. Її економіка деградує, зростає соціальна незахищеність її громадян. Становище поглиблюється політичною кризою. Єдиний вихід – проведення в найближчому часі президентських і парламентських виборів, конституційні зміни, створення і реалізація дієвої антикризової програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сльозко Олена. Депресія у світовій економіці: сучасні тенденції // Зовнішні справи. – 2009. – № 2. – С. 17.
2. Симоненко П.Н. Україна и кризис глобального фінансового капіталізму // Киевський вестник. – 2008. – 18 декабря; Баранецький Ігор. Як подолати вплив світової фінансової кризи: більше запитань, ніж відповідей? // Зовнішні справи. – 2009. – № 1. – С. 28-30 та ін.
3. Баранецький Ігор. Вказ. праця. – С. 28.
4. Сльозко Олена. Вказ. праця. – С. 17.
5. Симоненко П.Н. Вказ. праця.
6. З повідомлень ЗМІ. – Авт.
7. Манжола В.А. Проект будівництва Великої Європи, або міжнародні імперативи зовнішньої політики України // Зовнішні справи. – 2009. – № 2. – С. 7, 9.
8. Сільські вісті. – 2009. – 7 квітня.
9. Баранецький Ігор. Вказ. праця. – С. 29-30.
10. Симоненко П.Н. Вказ. праця.

Рецензенти: доктор філософських наук, професор В.Л. Гавеля;
доктор історичних наук, професор Ю.В. Котляр.

© Тригуб П.М., 2009

Надійшла до редколегії 10.04.2009 р.